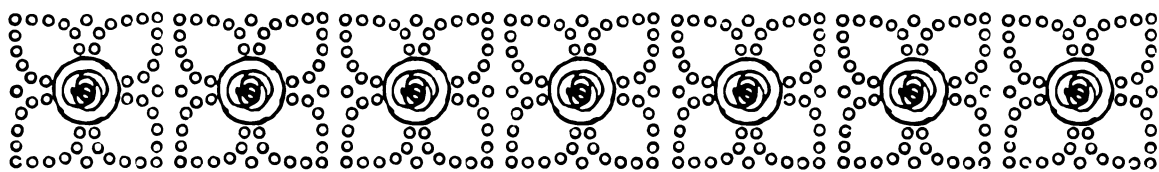

DR. JOSEF ČERNÍK:

VZNIK A OSUDY
SLOVANSKÉ LITURGIE

Nákladem M. Melichárka na Velehradě.

Vznik a osudy slovanské liturgie.

Vystupují v dějinách lidé, kteří veškeré své životní síly, celý svůj život obětují nové mohutné myšlence. Často se zdá, že sami zanikají, nedocílivše plného zdaru pro svou ideu, nicméně idea, protože je životodárná, zůstává, žije a nemizí.

Podobně mohutnou ideu zaseli v půdu slovanských národů jich apoštolové Konstantin a Methoděj, oslavující Boha při všech obřadech i při oběti mše sv. jazykem slovanským, založivše takto slovanskou liturgii. Celou svou duší věnovali se myšlence té, protože měla dle vědomí jejich pro slovanské národy dalekosáhlý význam.

Podáváme tuto vznik a stručné dějiny slovanské liturgie.

I.

Karel Veliký a jeho potomci dosáhnuvše koruny císařství západořímského, domnívali se býti hlavou všech křesťanů v Evropě a pány všech knížat křesťanských. Snaha jejich směřovala k tomu, aby všichni sousedé říše jejich, najmě na východě, přijali učení křesťanské, aby pak dotyčné národy mohli si podmaniti. Šířili svou moc křížem a mečem. Mnozí Moravané byli před příchodem

slovanských apoštolů pokřtěni; jak dosvědčují slovanské i latinské prameny, byli se již odvrátili od ctění bohů pohanských a toužili žítí podle víry křesťanské. Přicházeli učitelé z Vlach, Němec a z Řecka, ale jsouce bez náležité znalosti jazyka slovanského, nemohli u lidu docílit trvalého a plného zdatu. Tu zakládají Mojmir a po něm Rostislav neodvislou říši velkomoravskou. To nebylo ovšem vhod západnímu sousedovi Ludvíku Němci, jemuž při rozdělení říše francké ve Verduně (843) připadla východní část. Usiluje o podmanění všech sousedních Slovanů, narazil na tuhý odpor u Mojmira a později u Rostislava, třebas jím samým nastoleného. Vyprostiv se z politického jářma franckého, toužil kníže Rostislav vyvázati se i v církevních záležitostech z odvislosti biskupů frisinského, pasovského a solnohradského, činících si nároky na Pannonii a Moravu. Byl se poučil mnohaletou zkušeností, že Frankové dvojím způsobem podmaňovali si okolní svobodné národy, mečem totiž a křížem. Meči dovedl se opřít, kříži z Němec minul uhnouti, nehodlaje při tom zřeknouti se přijatého již křesťanství.

Z touhy té vzkličila u něho myšlenka opřítí politickou samostatnost o neodvislou hierarchii; myšlenka uzrála, když poradiv se se svými velmoži vypravil r. 863 poselstvo do Cařihradu, žádaje věrozvěstů pro svou říši, znalých jazyka slovanského, by jeho lid, namnoze již křesťanský, ve víře upevnili a provedli nutnou organizaci církve moravské. Císař Michal III. pověřil tímto vznešeným úkolem osvědčené již missionáře bratry, mudrce Konstantina a mnicha Methoda, dě jim: „Neboť vy dva jste Soluňané a Soluňané všeobecně čisto slověnsky mluví.“

Protože byli již před tím, zvláště Konstantin, na svých missionářských cestách nasbírali mnohou, pro rozšíření a upevnění víry Kristovy užitečnou zkušenost, připravili se svědomitě pro svůj nový úkol, dbajíce plně kulturních potřeb národa, k němuž se ubírali. Vědouce, že mnozí z národa, k němuž byli povoláni, křesťanství již přijali, neomezili se na kázání pouhého slova, nýbrž přičinili se, aby učení Kristovo zakořenilo se trvale v srdci Slovanů pannonských, a aby je všestranně povznesli v duchu křesťanském.

Vzdělaný, ideální Konstantin, který se u Kozarů přiučil řeči židovské, kozarské i jazyku samaritánskému, žilof mnoho Židů v území kozarském, odhodlal se vyzbrojiti se slovanským překladem knih, jak k upevnění křesťanství, tak k oslavě Boha nejpotřebnějších. Jsa mužem řídkých schopností filologických, sestavil s bratrem svým Methodějem Slovanům písmo, přiléhající věrně i jemným odstínům zvuku řeči slovanské. Písmo sestavil volně dle řecké kursivy, použiv k tomu písma hebrejského anebo podobného, ale hranatějšího samaritánského. Nejstarší typ toho písma vidíme ve zlomcích kijevských a pražských; nazývá se nyní hlaholským. Písma hlaholského užíváno za doby moravsko-pannonské, odtud dostalo se do území chorvátského, kdež se podnes zachovalo ve formě poněkud hranatější. Také první doba moravského písemnictví byla hlaholská. Později, možná, že zákem Konstantina a Methoděje, Klimentem, změněno v písmo kyrillské, upravené dle unciálního písma řeckého s použitím pro hlásky slovanské znaků hlaholských. Tomuto názoru přidávají se mnozí učenci (Šafařík, Miklosič, Rački, Dudík), kdežto

někteří (Procházka, Vacek, Sasinek) zastávají se náhledu opačného, že totiž Konstantin je původcem i kyrillice. Tím položili základ písemnictví i vzdělanosti slovanské a kdyby nebyli pro Slovany ničeho více podnikli, zasluhují jen pro tento čin svůj nehynoucí úcty a památky všech slovanských národů.

Potom přikročili svatí bratři ku překladu čtení evangelií a epištol; začali překladem sv. Jana (1., 1.) „Isperva bě slovo, i slovo bě u Boga i Bog bě slovo“.

Připravivše se pro svěřený jim úkol, pokud čas dovoľoval, vypravili se přes slovanské země Bulharsko, Srbsko, Pannonii, ke knížeti Rostislavovi, nesouce knížeti list a mnohé dary od byzantského císaře, ale ještě vzácnější dary přinášeli lidu, ostatky sv. Klimenta a slovanský překlad. I „radovali se Slované, že slyšeli veličiny boží svým vlastním jazykem. Potom přeložili žaltář a oktoich i ostatní knihy“*); tak píše nejstarší dějepisec ruský Nestor ve 20. kapitole.

V území však byli němečtí kněží; a proto, aby zajistili svou od nich neodvislost, jakož i zabezpečili dílu svému budoucnost, starali se s počátku o dorost, který vychovávali v duchu svém a bedlivě připravovali, by mohli býti vysvěceni a býti jejich nástupci. Vedouce s nimi společný život, jak si byli navykli v klášteře, modlili se s nimi společně a proto přeložili celý církevní řád, jitřní, hodinky, mši, nešpory, kom-

*) „Radi byše Slověni jako slyšaše veličija božija svojim jazykem. Po sim že preložista psal'tyr i oktoich i proče knjy.“ — Oktoich čili osmihlasník jest řecká liturgická kniha, obsahující rozličné chvalozpěvy dle církevních slavností, uspořádaná dle osmi nápěvů.

pletář i tajnou službu, t. j. službu kostelní, jak líčí staroslovanská legenda o Konstantinovi. Přední žáci jejich byli Kliment, rodilý Bulhar, Naum, Angelarij, Sava, Gorazd, rodilý Moravan. Vyučili je slovanskému písmu, aby jim pomáhali překládati posvátné knihy, čehož nejvíce se účastnil Kliment, jejich nejčelnější žák.

Kterou liturgii přeložili? Řeckou neb latinskou? Základní obřady oběti mše svaté dal sám zakladatel náboženství křesťanského, Ježíš Kristus, svou obětí při poslední večeři. Za doby apoštolské přidávána poučení, mnohé modlitby, aby oběť eucharistická, prvotním křesťanům tolik posvátná, co nejsvětěji a nejslavněji byla slavena. Časem počala bohoslužba nabývati určitých a pevných forem, od nichž nebylo dovoleno se odchýlovati, aby se uhájila posvátnost oběti. I jazyková forma se ustálila. Na východě nanejvýš řecká, na západě latinská. Setkáváme se ovšem v Evropě i s jinými liturgiemi, jako gotskou, zvanou mazarabskou ve Španělech, ambrosiánskou v Miláně; tyto však ustupují a dominující postavení zaujaly liturgie řecká a latinská, tak že na synodách některých již průměrně brzy (ve Frankfurtě r. 794) bylo stanoveno, velebiti Boha při oběti jen jazykem hebrejským, řeckým a latinským.

Tu vystupují svatí bratři s novým obřadem slovanským. Liturgie slovanská je překlad liturgie všeobecně uznané. Který obřad, zda řecký, anebo latinský bratři soluňští přeložili, o tom přímých výroků nemáme; o to se postarali zapřisáhlí jejich nepřátelé, vyhlazující po smrti jejich každou stopu jejich blahodárné činnosti v drahé vlasti

naší. Zdá se ale, že přeložili liturgii řeckou, pro kterou lze uvést několik závažných důvodů.

Liturgie řecká původí ve svých začátcích již v liturgii sv. apoštola Jakuba, biskupa jerusalemského; upravil ji později sv. Basil, a poněvadž trvala dlouho, byla zkrácena sv. Janem Zlatoústým, patriarchou cařihradským. Této liturgie užívají Řekové dosud; a tato byla asi přeložena do slovanštiny. Je docela přirozeno, že bratři soluňští, přicházejíce z východu a jsouce odchováni i uvyklí liturgii řecké, tuto začali překládati a ne jim málo známou anebo úplně neznámou liturgii latinskou.

Liturgie slovanská byla v Bulharsku zavedena již v letech 880—890, asi předním žákem sv. bratří, sv. Klimentem. Jistě z úcty a z piety ke svým velikým učitelům neodvážil se měnití jejich vzácného a jemu drahého odkazu, nýbrž kráčeje věrně ve šlépějích svých učitelů, považoval liturgii za závěť posvátnou a nedotknutelnou. A v Bulharsku zavedená liturgie byla řecko-slovanská a byla nazývána od Franků bulharskou a později, uvedena do Ruska, ruskou.

V Uhrách jsou obce maloruské s řeckoslovanským obřadem; ano až do poslední doby přiznávali se i mnozí Maďaři k tomuto obřadu; od doby krále Štěpána se v Uhrách úsilovně latinisovalo a obřad staroslovanský víc a více byl obmezován. Že dosud zbyl v některých staroslovanských obcích, dokazuje, že obce ty již dříve k tomuto obřadu byly přilnuty, za dob působení apoštolů slovanských a jich žáků v Pannonii. Tyto, jakož i jiné obce všechny s obřadem staroslovanským, užívají při bohoslužbách zpěvníku, t. zv. osmihlasníku, o němž

nejstarší dějepisec ruský dí, že jej, jako ostatní knihy bohoslužebné, přeložil sv. Methoděj pro slovanské národy. Osmihlasník je kniha řecké liturgie.

U nás máme mnohé zvyky, jež svědčí, že liturgie slovanská byla přeložena z řecké, jako trojí svěcení křestní vody a to před svátkem Zjevení Páně, na Bílou sobotu a v sobotu před sv. Duchem, tak jak to činí dosud na východě; pak starobylá píseň „Hospodine pomiluj ny“, kterážto píseň s latinským ritem nemá nic společného a jest jen drahocennou pozůstalostí sv. apoštolů slovanských. Taktéž kanon sv. Václava, sepsán jazykem staroslovanským, ukazuje na původ řeckoslovanské liturgie. Jest to ranní pobožnost ke cti svatého. Udoben a upraven je věrně dle řeckého způsobu.

Tak byly i později upravovány kanony jako ke cti sv. Klimenta, arcipiskupa bulharského, sv. Vladimíra a jiných slovanských světců.

Podotýkáme však, že i druhý názor, jakoby sv. bratři byli se přidali k obřadu latinskému a ten přeložili, má závažné důvody, jako na př. původní čtení 15. hlavy života Konstantina Cyrilla: „brzo pak přijal celý církevní řád“, za kterým bezprostředně následuje „naučil je jitřní, hodinkám a nešporám a kompletáři, jakož i přísluhovati svátostmi“; dotyčná část nemůže mít jiného smyslu, nežli že Konstantin přibyv na Moravu, brzo přijal celý řád římské církve i s jejími zákony, vzdav se řádu řeckého, ve kterém se byl zrodil a ve kterém také přijal svěcení kněžské.

Kdy začali Konstantin a Methoděj užívati bohoslužby slovanské? Otázka jak důležitá pro

vývoj slovanské bohoslužby, tak zajímavá pro osvětlení temných začátků slovanské bohoslužby. Zdá se, že nikoliv před svou první římskou cestou r. 869. Vždyť myšlenka, zavést slovanskou i při mši sv., nevznikla u nich za jeden den. Překládající nejprve Písmo sv., potřebné modlitby pro lid a pro svůj dorost, snažíce se úplně osamostatnit Slované od hierarchie západní zcela dle vůle Rostislavovy, odvážili se také smělého, velkolepého činu, přeložit mešní obřady na jazyk slovanský, aby lid bohoslužbě rozuměl a jí se účastnil se živým zájmem. Sami však o své újmě nezavedli nového obřadu, nemohouce ho ani zavést, protože oba bratři neměli dosud kanonických hodností k tomu nutných, nebyli dosud biskupy; Konstantin byl jen knězem a Methoděj asi jen jáhnem. A pouhý kněz nemohl z nenadání zavést nového obřadu. Nemáme před rokem 869. ani žádných zpráv, sdělujících něco o slovanské bohoslužbě. Bavorští biskupové zmiňují se prvně o obřadu konaném slovanským jazykem teprve r. 871. ve svém stížném spise, ve kterém se ohražují proti zřízení pannonské diecese. Stížnost ta svědčí, jakož i pozdější zákaz bohoslužby slovanské z r. 873., že nebylo užíváno slovanského jazyka před r. 869. Taková neslýchaná novota byla by bezpečně veliké pohnutí mysli způsobila a bez prodlení stížnosti a vyšetřování vyvolala a to tím spíše, an legát papežský Arsenius, biskup z Orty, s mimořádným plnomocenstvím právě té doby, t. j. r. 865., objížděl biskupství řezenské, pasovské a solnohradské.*)

*) Dudík: Dějiny Moravy, I. 113.

Přeloživše veškerý obřad do slovanštiny, odebrali se do Říma s nejschopnějšími svými žáky, aby apoštolskému dílu svému úchvalou papežskou zajistili trvání. Cestou zastavili se u pannonského knížete Kocela, který, ač závislý od Franků, velmi milostivě je přijal, písmo slovanské si oblíbil a Konstantinovi 50 žáků odevzdal, aby je zaučil písmu slovanskému. Odtud spěli k Římu.

Jakou touhou hořelo srdce jejich, aby uznána byla jejich práce apoštolská a životní dílo, bohoslužba slovanská! A poměry církevní i politické utvářily se tehdy tak, že ani netušili vhodnějších a pro ně nadějnějších.

Byla to právě doba, kdy jejich souvěkovec Fotius, chtěje dosednouti na stolec patriarchy, použil vlivné moci dvoru byzantského, který zapudil řádného patriarchu Ignatia, neohroženého mravokárce nepřístojnosti dvoru. Nemoha dosáhnouti potvrzení od papeže Mikuláše I., který přes všechno úsilí a úskoky prohlédl úmysly Fotiovy a proto ujal se nevinně sesazeného Ignatia; i použil Fotius některých obyčejů církve východní lišících se od západu a neshod, jež se časem vyvinuly, prohlásil se neodvislým, odštěpiv takto východ od západu. Byla sice jednota nedlouho před smrtí Mikulášovou (13. list. 867) obnovena od Basila Macedonského, jenž, zavraždiv Michala III. 23. září t. r. chtěje si získati lid a udržeti přátelské styky se západem, povolal opět Ignátia u lidu velice oblíbeného nazpět a Fotia relegoval do kláštera. Jednota byla sice obnovena mezi Starým a Novým Římem, a na všeobecném sněmu VIII. cařihradském 869. stvrzena, ale rozdíly nikterak neurovnány, tak že poměr východu k zá-

padu nevyjasněn, brzy se opět zakalil. Fotius se svými přívrženci odmítl spřáteliti se s jednotou, k tomu dovedl se vlichotiti v přízeň Basiliovu, který upevniv svůj trůn ve své říši, toužil rozšířiti svou moc severně a východně mezi sousedícími kmeny slovanskými.

Boris, kníže bulharský, povzbuzován svou sestrou, přijal křesťanství kolem roku 864. Jeho příkladu následovali po té někteří bojaři.

Aby i lid byl získán víře Kristově, z obavy o svou samostatnost neobrátil se o věrozvěstce do Cařihradu, nýbrž do Říma r. 866., odkud je ochotně obdržel a brzy celý národ získán Kristu. Tak náleželi pod právomoc západní; poněvadž ale nebyla zřízena samostatná metropole latinská, úskoky docílil císař Basilius na zmíněném již sněmu cařihradském přes odpor papežských legátů, že byla rozhodnuta příslušnost Bulharů pod právomoc cařihradskou. Biskupové a kněží latinští byli donuceni opustiti zemi a k Bulharům posláni kněží řečtí a v čelo církve bulharské postaven metropolita Theofylakt se sídlem v Ochridě.

Basilius rozšiřoval svůj vliv i na Srby, kteří kolem r. 868. všichni získáni byli pro křesťanství; ano působil svým vlivem mezi Chorváty tak, že odtrhli se od církve latinské a připojili se k patriarchátu cařihradskému, odtrhnuv tímto celé Illyrsko od příslušenství západního, ačkoliv kmenové slovanští nakloněni byli mnohem více Římu než Cařihradu.

Na západě utvořila se rozsáhlá říše francká, jejíž vladařové od doby, kdy vzkříšena byla idea císařství západořímského, se považovali za pány

všech křesťanů, zvláště křesťanů obřadu latinského. V tomto hrdém sebevědomí osobovali si často svrchovaná práva rozhodovati i v záležitostech církevních; na př.: Karel Vel. rozhodl o své újmě při o hranicích diecés arcibiskupa Solnohradského a Voglejského; podobně jednal Ludvík Němec, ustanoviv bez papeže hranice biskupství solnohradského a pasovského. Je známo z dějin, že titul ochránce církve a císaře římského byl jim často jen rouškou zahalující jich výbojně záměry, najmě u sousedících kmenů slovanských.

Všechny tyto poměry dobře znal papež Mikuláš I., který sv. bratry povolal do Říma, ale jich příchodu se nedožil, i papež Hadrian II. Přicházejí k němu věrozvěstové, o jichž úspěšné činnosti je předcházela dobrá zvěst, a to z území, kde bylo možno založiti novou rozsáhlou diecesi, samostatnou, neodvislou, svéráznou, aby byla protiváhou vladařům franckým a jich přehmatům v církevních věcech a svou církevní neodvislostí papežům mohutnou oporou proti bezměrným jejich nárokům. Mimo to nová slovanská říše, kde tak blahodárně a úspěšně zasívali símě Kristovo hlasatelé z východu, s novou slovanskou liturgií povzbuzovala k oprávněné naději, že překlene propast, tvořící se mezi východem a západem, že usmíří a spojí v sobě obojí vzdělanost, západní i východní, a ji připoutá k jednomu společnému středu. V tom duchu působili Konstantin a Methoděj. Dokonale znajíce a v sobě spojujíce veškerou vzdělanost své doby na východě i na západě, neničili nikde liturgie latinské, kde se s ní setkali a kde již byla zavedena, hlavně v knížectví Kocelově, ano ji i připouštěli pro obce slovanské, kde si toho přáli.

Papež Hadrian II. vřele uvítal apoštoly, přijal uctivě ostatky sv. Klimenta, které byli s sebou přinesli. Po slavnostním přijetí zajisté žádal, aby mu vyličili, zda-li a jak zapustila víra křesťanská své kořeny u pannonských Slovanů, jak pokračuje, jaké se snad vyskytují překážky atd. I vyličili mu sv. bratři věrně církevní i politické poměry hlavně ve vlasti naší, a poněvadž bylo přední péčí jejich, aby byl ověřen nejvyšší autoritou církevní překlad bible a obřadních knih, vyprávěli mu nepochybně, že Slované rádi přijímají učení Kristovo, zvláště když se jim hlásá jazykem srozumitelným, že je oprávněná naděje, že jsou položeny základy k velikému obrácení všech kmenů slovanských a to již v dozírné době.

Hadrian vyslechnuv důvody obou, proč přeložili nejen Písmo sv., nýbrž i knihy obřadní, i jich vřelou a pokornou prosbu, aby jim dovolil oslavovati Pána i při oběti jazykem slovanským, poručil, aby knihy byly bedlivě prozkoumány, jsou-li správně přeloženy, sám pak přesvědčiv se o pravověří a synovské oddanosti apoštolů, slovanské knihy jejich přijal, je posvětil a jim dovolil, by konali a dávali konati služby boží jazykem slovanským.

Dotyčná slova listu Hadriana II. zní dle vydání „Pramenů dějin českých“ (rukopis pergaménového sborníku moskevského Uspenského chrámu XII.—XIII. století):

„Hadrian biskup i sluha boží Rostislavu i Svatopluku i Kocelu :

Oni pak (Konstantin a Methoděj) dověděvše se, že k apoštolské stoličce přísluší vaše země, proti kanonu (pravidlu) neučinili ničeho, nýbrž

i k nám přišli, sv. Klimenta ostatky nesouce. 3) My pak, dvojnásobnou radost pojavše, umyslili jsme si, vyšetřivše, poslati Methoděje, posvětivše jej s učenníky, syna našeho, do zemí vašich, muže dokonalého rozumem i pravověrného, aby vás učil, jako jste prosili, vykládajíce písmo jazykem vaším, dle všeho církevního řádu zplna, i se sv. mší, i křestem, jako byl začal filosof Konstantin boží milosti a za vzývání sv. Klimenta. 4) Taktéž když někdo jiný bude moci náležitě a pravověrně učit, to budiž svato a požehnáno Bohem i námi i vší katolickou a apoštolskou církví, byste snadno se naučili příkazům božím. 5) Ten pak jediný zachovávejte obyčej, aby ve mši prvé četli epištolu a evangelium latinsky, potom slovansky, by se naplnilo slovo písma: „Chvalte Hospodina všichni národové“. A jinde: „Všichni mluví jazyky rozličnými veliké skutky boží, jak dával jim svatý Duch vymlouvati“. 6) Jest-li by se pak někdo z učitelův u vás shromážděných, kteří v uši lektají a od pravdy odvracejí k bludům, opovážil jinak naváděti vás, tupě písmo jazyka vašeho, budiž vyloučen, ale toliko na soud vydán církvi, než se napraví“.

Jak zaplesalo srdce sv. bratří, když byl potvrzen nejvyšší hlavou církve jejich slovanský překlad písem sv. a knih obřadních v té písemné a jazykové úpravě, jakou jim dal Konstantin Cyrill; jak se zaradoval nájmě Konstantin, přední původce jejich, že uznána a schválena veliká myšlenka jeho, myšlenka to dalekosáhlého a nedozírného významu a důležitosti pro národy slovanské. Úchvala slovanských knih byla podmíněna ne tolik vnitřními, jako více vnějšími církevními i politickými příčinami, jak již podotknuto. Že nebyla

taková výsada přiznána i jiným národům západním, tomu není třeba se tolik diviti, protože nejevila se toho žádná potřeba, ani nikdo se neucházel o podobnou privilej. Církev západní nezaváděla ze svého popudu jiné liturgie mimo latinské, když ale byla někde zavedena anebo když toho vyžadoval prospěch a poměry vnější, nestavěla se stolice papežská příkře proti ní.

Zatím zdržel se sv. Method déle v Římě, než asi mýnil; upřímná radost jeho zkalila se předčasným úmrtím učeného, ideálního bratra jeho Konstantina Cyrilla. Nicméně i smrt předraženého bratra zasáhla účinně v další osudy života Methodějova. Tvůrcové velikých ideí tolik je milují, že žijí cele jen své ideí, jsouce ochotni, podstoupiti i nejtěžší oběti pro ni. Konstantin Cyrill, původce slovanské liturgie, kterou s velkou námahou a velkou obětí vybojoval pro velikou slovanskou rodinu, umíraje, doporučil ji svému bratrovi jako drahocenný odkaz, jako svou životní závěť, prose jej, aby nezanechal učení svého, třebas by tak rád žil v zátíší podolympského kláštera. A Methoděj přijal odkaz jako závazek svědomí svého.

Vyzbrojen velkými výsadami, zvláště liturgií slovanskou, vrátil se Methoděj jako legát (vyslanec) papežský a biskup znova zřízené bývalé diecése srémské, za dob avarských zničené. Poněvadž ale tehdy povstaly na Moravě politické zmatky, při nichž Rostislav byl zajat, zdržel se Methoděj v pannonské části své rozsáhlé diecése, aby tu uspořádal církevní organizaci. Na někdejší knížectví Kocelovo činili si nároky solnohradští biskupové, kteří tu působili svými kněžími již

přes 70 let, ačkoliv papežská stolice toho nikdy nepotvrdila. Když Hadrian II. vzkřísil zaniklé biskupství srěmské, ztratil biskup solnohradský veškeru církevní pravomoc nad Pannonií, jakož biskupové pasovští pravomoc nad Moravou, které si byli od několika let osobovali. Chtěli-li kněží jejich zde působiti, podléhali pravomoci Methodějově. Rozumný a důmyslný Methoděj nezrušil liturgie latinské, kde se byl s ní setkal a kde si jí přáli, ba naopak jeho přičiněním a povzbuzením přeložena byla do slovanštiny, tak že vedle liturgie řeckoslovanské ujímala se i liturgie latinskoslovanská. Boj proti latinské liturgii byl by býval nejvýše nerozumným a nebyl by měl žádného výsledku; kdyby skutečně byl vystoupil nepřátelsky proti ní, jistě by biskupové němečtí tak vhodné obžaloby nebyli zamlčeli a jí odůvodňovali své nepřátelské vystupování proti Methoději.

Než zvuky slovanské hlaholíci při církevní bohoslužbě takovým vztekem plnily Němce, že neuznávali ustanovení Hadrianova o nově zřízené diecesi, považující Methoděje dle dekretu Vormské smlouvy z r. 868. biskupem bez sídla; návodem solnohradského arcibiskupa byl zajat a půl třetího roku vězněn a týrán, až se mu podařilo o tom uvědomiti papeže Jana VIII., (872—882) nástupce Hadrianova, který se uvězněného ujal se vši energií a přísnými tresty stíhal jeho odpůrce. Vysílaje k nim svého legáta, jakynského biskupa Pavla, dokazuje jim, že nikdo nemá práva rušiti práv apoštolské stolice na diecesi Methodovi svěřené, zakročuje úředně i proti císaři Ludvíkovi. Legát Pavel připoměl však Methodějovi, že si nepřeje papež a zakazuje, aby mši sv. jazykem

slovanským sloužil, nýbrž aby užíval jazyka buď latinského nebo řeckého. Jak vysvětliti tento záhadný zákaz, když tak vřele se ujal Methoděje a jeho mučitele tak přísnými církevními tresty jako je suspense potrestal? Záhadu tu nepodařilo se dosud vysvětliti. Snad chtěl svým zákazem odstraniti hlavní důvod sporu a nevraživosti Methodových nepřátel. Methoděj však nepřestal sloužiti mše sv. jazykem slovanským. Buď vysvětloval si, že zákaz týká se jen Pannonie, kterou si osoboval solnohradský arcibiskup Adalvín, buď, což je pravděpodobné, dovolával se právoplatného povolení Hadrianova a legátu papežskému vysvětlil, že netají slovanská bohoslužba žádných bludů, i když sestavena je dle vzoru řeckého, jak se byl přesvědčil Hadrian II., dále jak hlubokou důležitost chová v sobě výsada slovanské bohoslužby, jak rád ji lid přijal a jak se v krátké době zakotvila, tak že papežský legát sám slova papežova mírněji vysvětlil, zvláště když téhož roku 873. zemřel Adalvín, mocný odpůrce Methodějův. Že by Methoděj zřejmě odporoval papežskému rozkazu, nedá se nikterak mysliti, týž Methoděj, který právě v době, kdy ve vlasti jeho povstal zřejmý odpor a rozkol proti Římu, spěchal k papeži, aby mu vydal účet ze své apoštolské práce, osvědčuje tím, jak lne ke stoličce papežské, týž Methoděj, který se opětovně dovolával pomoci a ochrany papežské proti svým trýznitelům a jí také úplně a cele dosáhl.

Než trvalého pokoje nedopřáli svatému Methodějovi ani nyní nepřátelé slovanské liturgie. Nevedla-li násilná cesta k cíli, sáhli ke lsti, osočující Methoda, že pje bohoslužby slovansky

proto, aby bludy východní tím snadněji šířil pod rouškou jim nesrozumitelného jazyka. Po jich boku stál i kníže Svatopluk, jehož poměr k Methodějovi, věrnému to a důvěrnému příteli Rostislavovu, byl zkalen. Svatoplukovi přičily se spory mezi Methodějem a kněžstvem západního původu; přiostrůvalť se jimi zbytečně rozpor mezi ním a mocnou sousední říší, s níž toužil žítí v míru. Odtud vznikla neshoda mezi ním a Methodějem, jež na další vývoj dějin moravských měla tak zhoubný účinek. Toho použili odpůrcové Methodějovi, kteří nemohouce přímou cestou odstraniti jej, při čemž již účinně zasahoval asi Viching, domohli se konečně toho, že vypravil Svatopluk do Říma kněze Jana, žádaje papeže, aby záležitost vyšetřil a jej poučil. Jagiíc se domnívá, že kněz Jan Benátský byl, jak se podobá, důležitým činitelem v dějinách moravských. Snad dlel několik roků při dvoře Svatoplukově a pozorně sledoval působení Methodějovo na Moravě.

Z odpovědi papežovy poznáváme, že kněz Jan byl velikým nepřitelem Methoda a jeho slovanské liturgie. Připomíná papež Methodějovi svůj list, jemu zasláný po Pavlovi, biskupu jakýnském, „ve kterém mu zbraňoval, aby nekonal slovanským jazykem služeb božích, nýbrž buď jazykem latinským anebo řeckým, jako je zpívá církev boží prostřená do končin země. Kázati však, anebo řeč v lidu činiti jest ti dovoleno“. Zároveň volá Methoda, by se osobně zodpovídal v Římě.

Methoděj odebral se bez prodlení do Říma, úplně se ospravedlnil, že pravověrně věří, že v učení svém se docela shoduje se západní

církvi. Vyložil a vysvětlil také všechny poměry své diecese, všechny útoky svých odpůrců, jejich nicotnost a bezdůvodnost hlavně ve příčině slovanské liturgie, která mu byla povolena Hadrianem II. Očistiv se úplně ze všech nařknutí a dovolává se práva povoleného Hadrianem II., dosáhl úplné rehabilitace své pravověrnosti i slovanské liturgie, která mu byla povolena jedině s dodatkem, aby evangelium bylo napřed zpíváno latinsky a pak slovansky, a těm kteří si toho přáli, mělo býti volno obcovati latinské mši. Píše o tom Jan VIII. v listě ke Svatoplukovi: „My nalezše Methoda ve všem církevním učení pravověrným . . . potvrdili jsme mu výsadu arcibiskupského úřadu jeho . . . Písmo slovanské, jež Konstantin, někdy filosof, byl nalezl, aby jím zaznívaly chvály Bohu příslušné, právem chválíme . . . Aniž zajisté víře zdravé a učení nějak na úkor jest, týmž jazykem slovanským mše nebo svaté evangelium nebo čtení boží Nového i Starého zákona dobře přeložená a vykládaná předčítati, nebo všecky ostatní částky hodinek prozpěvovati, protože kdo učinil dvě jazyků nejpřednějších, t. j. hebrejský, řecký, latinský, i jiné stvořil ke chvále a slávě své. Nařizujeme však, aby ve všech chrámech země vaší pro větší počestnost čítalo se evangelium v latině a potom jazykem slovanským přeložené, aby lidu, který slovům latinským nerozumí, bylo zvěstováno slovansky, jako v některých kostelích, tušíme, se děje. A líbí-li se tobě a úředníkům tvým mše raději slyšeti jazykem latinským, nařizujeme, aby před tebou slaveny byly mše svaté po latinsky“. Poslední slova „a líbí-li se tobě . . .“ jsou výsledkem působení kněze Jana v Římě a zároveň

důkazem lhostejnosti Svatoplukovy k slovanskému obřadu.

Papež Jan VIII. přesvědčil se za pobytu Methodějova v Římě o jeho požehnané působnosti ve prospěch církve římské a pro blaho národa slovanského. K tomu si vzpoměl všeho, co vytrpěl svatý apoštol, háje práv apoštolské stolice proti přehmatům německé hierarchie, i píše v listě svém „nalezli jsme, že Methoděj ve všech církevních naukách jest pravověrný a prospěchu církve svaté dbalý, proto vám jej zase zpět posíláme a poroučíme, byste jej přijali jako pastýře s náležitou poctivostí.“ Proto byl odhodlán, zabezpečiti mu jeho metropoli zároveň s dílem, o němž byl pracoval společně se svým bratrem Konstantinem Cyrilem a jež byl od něho přijal jako odkaz, se slovanskou liturgií. Aby dávní nepřátelé slovanské liturgie se nedomnívali, že povolení slovanské bohoslužby za jeho předchůdce bylo jen zatímní, rozhodl Jan VIII. otázku slovanské bohoslužby definitivně pro všechny časy a pro všechny krajiny slovanské; nejenom ji znova povolil, ale i právem schválil a nařídil privilegiem platným pro všechny časy a pro všechny země slovanské.

Chtěje i knížeti Svatoplukovi vyhověti, ustanovil Methodějovi ovšem jako metropolitovi biskupa Vichinga, benediktinského mnicha, rodilého Alemana, který byl Svatoplukovi doporučen Arnulfem, jehož dětem Svatopluk byl kmotrem. Z jasných slov papeže vysvítá, že Methoděj, neohradil a nevzpíral se vůli Svatoplukově, ale prohlédnuv již dříve úskočného Němce, upozornil na něj papeže, který Vichingovi poručil,

jej ve všem dle církevních zákonů poslouchati, zajistiv takto slovanské dílo. Zprávu o tom všem podal Svatoplukovi jeho ablegát Zemižizn.

Zdalo by se, že by se měla sklenouti nad Methodějem a jeho slovanským dílem duha klidu a míru, kdy símě zaseté v luhy slovanské za jasných a hřejivých paprsků, mělo rychle klíčiti, růsti, mohutněti k bohaté žni. Než zavál mrazivý vítr úskoků a pletich Vichingových a jeho mocné strany, opírající se samého Svatopluka. Jsa nesmiřitelným nepřítelem slovanské myšlenky Methodějovy a předstíraje zvláštní nějaké instrukce papežské, rušil jeho metropolitní práva, podrýváje svou krtčí prací jeho dílo. Povstaly neutešené poměry pro Methoděje a jeho slovanský klerus. V tísní své obrátil se znovu k svému obhájci Janu VIII., který mu zaslal list, v němž jej těší a ujišťuje, že nedal Vichingovi žádných rozkazů, ani tajných, ani veřejných. Z toho usuzujeme s jistotou, že Viching se dopustil hrubého podvodu, klamaje knížete i lid falešnými listinami. Výsledek listu papežova byl, že poslední léta života Methodějova klidně plynula, ve kterých se věnoval dokončení a utvrzení svého slovanského díla, doplniv překlad Písma svatého a jiných bohoslužebných knih. Konstantin byl totiž trudnými okolnostmi donucen spokojiti se překladem knih nejnужnějších, kdežto Methoděj se svými žáky v díle pokračoval, zvláště pak horlivá překladatelská činnost zabírala poslední léta jeho velečinného života.

V klidu za nejhlubší a nejoddanější úcty a piety všech pannonských Slovanů žil poslední léta

Methoděj, veliký apoštol slovanský, až odloučiv se od všelikého hluku, rozžehnal se s životem pozemským 6. dubna 885. S největšími poctami byl pohřben ve stoličném chrámu Páně po levé straně ve zdi za oltářem svatě boží Rodičky. Kdo by se byl nadál, když truchlivá a bolestná zvěst o skonu jeho letěla krásnými a požehnanými nivami slovanskými, že zvoní hrana jeho slovanskému veledílu ve vlastech našich moravských. Nikdo netušil, že již v zápětí přizene se přival a vichřice zhoubná, ničící a vytrhující až z kořene slibně pučící a rozvíjející se dílo slovanské.

Úmrtím velkého apoštola Slovanů uvolnilo se pole potměšilemu Vichingovi, který již za života Methodějova tolik podryval jeho úspěšnou práci. Pracoval Viching očividně v intencích německých biskupů a svého nejdůvěrnějšího přítele Arnulfa. Netečnost Svatoplukova k slovanskému dílu a nepřízeň jeho k Methodějovým žákům jenom prospívala jeho nekalým pletichám. Od schůze s Karlem Tlustým r. 884. byl Svatopluk úplně ve vleku německém, zvláště když tři roky na to velikým slovanským vojskem pomohl Arnulfovi k vítězství a trůnu německému. Návodem Vichingovým vyslán posel do Říma s listem, ve kterém Viching líčil stav církve moravské, že ani kněze, ani jeho dvořané o slovanskou liturgii nestojí, že jsou v metropoli Methodějově mnohé obce jen s obřadem latinským, že lid moravský, který s počátku jen latinskou liturgii vidával, slovanské rád oželí, že zavedením jednotného obřadu církevního kázeň bude utužena; k tomu dodal, že Methoděj zaváděl zvyky východní na př. postní, že učil odchýlně od západu, zakrýváje

své bludy novým obřadem, že zasáhl bezprávně do pravomoci papežovy, ustanoviv svým nástupcem svého žáka Gorazda.

Na stolci papežském udály se zatím mnohé změny. Rázný papež a veliký Slovanů přítel Jan VIII. zemřel 15. prosince 882. asi smrtí úkladnou, a na jeho místo nastolen slabý Makrimus 882—884. Jeho nástupce Hadrian III. papežoval jen rok, po němž v úmrtním roce Methodějově 885. následoval Štěpán V. až do roku 891. Štěpán V. ustanovil Vichinga správcem osiřelé metropole, napsav zároveň Svatoplukovi, „králi Slovanův, list, v němž ho vybízí co se tkne služeb božích i svatých tajemství a slavností mešních, které Method opovážil se konati jazykem slovanským, ač i přísahu učinil nad převelebným tělem sv. Petra, že více toho nedopustí, — — poroučíme, aby nijak a nikdo více neodvažoval se toho. Neboť vážnosti božskou i naší apoštolskou zapovídáme pod trestem klatby, vyjímajíc, že by na poučenou prostého a neučeného lidu týmž jazykem činěn byl výklad evangelia a apoštolů (epištoly) muži vzdělanými.“ S listem poslal poselství biskupa Dominika a kněze Jana a Štěpána, kterým bylo připomenuto, aby sdělili knížeti, že mše i ona nejsvětější tajemství, jež opovážil se Method konati jazykem slovanským, ačkoliv přísahou vázán byl sv. otci Janu VIII., že od toho upustí, nikdo více způsobem právě řečeným konati nesmí.*)

*) Kterak vysvětliti si takový postup Štěpána V. proti slovanské liturgii, když předchůdcové, Hadrian II. a Jan VIII., ji byli povolili? Záhadou tou zabývali se již mnozí, že je již o ní celá literatura, zvláště Němci, Fridrich,

Pomstychtivost Vichingova nebyla ještě ukojena, toužil, aby všechny památky působnosti bratří slovanských vyhladil a tomu, který se neštítel ještě za života Methodějova dovolávati se klamných rozkazů papežských, byla vhod každá zbraň a pomoc, byť i nečestná, proti věrným žákům cyrillomethodějským; popouzel Svatopluka, který se od schůze s Karlem Tlustým ocitl úplně ve vleku německém, proti nim, až byli z hlavního sídla knížecího vypovězeni. Když však vznikla roku 892., válka mezi Svatoplukem a Arnulfem, tu konečně prohlédl Svatopluk Vichinga, který proto musil opustiti své sídlo r. 893., stal se vícekancléřem Arnulfovým, pak r. 899. biskupem pasovským, avšak již následujícího roku byl sesazen solnohradským arcibiskupem. Z toho vysvítá, že byl pletichář znamenitý, když se s ním nemohl shodnouti ani německý arcibiskup.

Když po smrti Svatoplukově jeho syn a nástupce Mojmir II. proti svému bratru Svatoplukovi, jemuž Arnulf s bavorským vojskem marně pomáhal, na trůně velkomoravském se udržel, snažil se vzkřísiti velkou ideu Rostislavovu, zříditi

Götz, Dr. Brückner, kteří vyslovili, že list Jana VIII. z r. 880. jest padělán. S nimi se shoduje Fr. Hýbl. Většina však cyrillomethodějských badatelů s nimi nikterak nesouhlasí. V této studii nemůžeme se zabývati domněnkami zmíněných Němců, protože se to vymyká z rámce této úvahy. Podotýkáme jenom, že jako němečtí biskupové spolu s Vichingem snižovali a tupili Methoděje, podezřívajíce jej z rozkolu a odporu proti římské stolici, aby tak zakryli své nenasytné nároky na území pannonské, tak v podobném duchu vedou si moderní historikové němečtí, snižují co nejvíce práci Methodějovu a jeho neochvějnou věrnost a přítulnost ku papeži, aby takto mohli omlouvati a hájiti Vichinga a jeho spojence.

samostatnou říši slovanskou, neodvislou od západu a proto obrátil se do Říma ku papeži Janu IX. (898—900.), jemuž vylíčil veškeren stav záležitostí církevních prose jej zároveň, aby bylo obnoveno dílo Methodějovo. Prosbě jeho bylo vyhověno a tři legáti, arcibiskup Jan a biskupové Benedikt a Daniel byli posláni na Moravu vysvětit metropolitu a tři biskupy suffragány.

Protestovali ovšem proti tomu zase biskupové němečtí Dětmar solnohradský a Hatho mohučský listy zaslanými do Říma, ve kterých mnoho hany kydají na Slovary, obviňující přímo papeže z veliké ochoty a povolnosti k Slovanům. Žel Bohu, že říše velkomoravská se slovanskou liturgií zanikla nájezdy divokých Maďarů, kteří nešťastnou zemi krutě zpustošili. Hustá, temná noc zahalila Moravu více jako století, a když pronikly jasné paprsky, po bývalé slávě a moci nezbylo ani památky a také z bývalého veděla slovanského zůstaly jen skrovničké stopy.

V XI. století připomíná se slovanský biskup Vracen, kterého nelze počítati k latinským hodnostářům. Biskupa pak bez kněží nelze si představit. Jsou poslední památkou kdys mohutné, slovanské metropole moravské. Pozdějších zpráv o kněžích slovanské bohoslužby na Moravě nemáme žádných.

II.

Činnost Methodějova neomezovala se jen na jednu zemi; kde mohl, všude přiváděl kmeny slovanské víře Kristově. Když kníže český Bořivoj přijal na Velehradě křest, přidělil mu Methoděj kněze slovanského, jehož staré legendy nazývají „Kaichem“. Správě jeho svěřena první křesťanská svatyně v Čechách, chrám sv. Klimenta na Levém Hradci. Kníže sám jal se zakládati chrámy a shromažďovati kněží slovanských, jako u kaple sv. Klimenta na Vyšehradě. Chrámy zasvěcené mučedníku Klimentovi, jehož památku vzkřísili apoštolové slovanští, svědčí o působení Methodějově a jeho učedníků mezi Čechy; záhy zavedli pismo slovanské a slovanskou liturgii, jejíž nejctihodnější památka nám zůstala, píseň „Gospodi pomiluj ny“.

Již před 30 roky přijalo několik nejváženějších rodin českých křest v Řezně; nelze pochybovati o tom, že byli v Čechách také kněží s liturgií latinskou. Methoděj sám nikdy nevystupoval proti latinské liturgii tam, kde již byla zavedena.

Knížata česká dobře postřehla, že životní otázkou slovanských národů je pokřesťanění; proto přičiňovala se, aby národ český byl co možná záhy pokřesťaněn. Jen bohužel, že toužice po neodvislosti od velkomoravské říše, svěřili se v ochranu odvěkých nepřátelů slovanských. Dle letopisů Fuldských odebrali se po smrti Svato-
plukově Spytihněv a Vratislav v čele vévodů českých do Řezna k německému králi Arnulfovi, a tam se mu na říšském sněmu (895.) dobrovolně v službu přikázali. Tím učiněn první krok ku

podvrácení liturgie slovanské a první průlom do církevní jednoty mezi Slovany. Arnulf, který nikdy neupustil od Vichinga, jistě žádal, aby do Čech byli připuštěni také německo-latinští kněží. Přišli do Čech mnozí kněží němečtí, pro které založen chrám sv. Petra na hradě Budči, který se stal se svou školou střediskem latinské školy a latinské liturgie. Spytihněvův nástupce, Vratislav I., vymaniv se z područí německého, a to po vymření Karlovců (911.), zamýšlel pro podporu své politické samostatnosti i církevně se osamostatniti a vzkřísiti bývalou metropoli Methodějovu se slovanským obřadem; ale předčasná smrt zhatila jeho velkolepé myšlenky. Když dědic knížecího trůnu v Čechách, Václav, vzrostl v pachole, pozval otec jeho Vratislav biskupa, kterému i „notář“ říkali, a veškeré duchovenstvo chrámové, hodlaje slaviti postřižiny milého prvorozence. Dobrý pak a blahověrný biskup veda svatou liturgií v chrámě Panny Marie na hradě Pražském, ujal se jinocha, postavil jej na stupně pod oltářem, blahoslavil Hospodina. A tak se žehnáním byl kněžic postřižen a začal prospívati.*) Obřad postřižin byl svěceninou východní církve, která po přijatém biřmování káže postřihnout vlasy pacholat. Býval hlučně konán „na Slovanech“, což důkazem, že při dvoře knížecím sídlil slovanský biskup bez stálého místa. Svatá Ludmila užívala přísluhy kněze Pavla, který se všeobecně pokládá za střižníka (klerika) slovanského. Však i staroslovanská legenda dokládá: „I dala Václava bába jeho Ludmila učiti knihám slovanským; on pak následuje učitele, dobře se naučil rozuměti

*) služba sv. Václava v glagolském breviáři z r. 1443.

všemu.“ Dle latinské legendy o sv. Prokopu byla slovanská škola na Vyšehradě. Možná, že tu vyučovali i někteří žáci sv. Methoda. Když pak se ujal Václav vlády, veškerá snaha jeho směřovala k tomu, aby rozšířil a upevnil křesťanství ve svém národě; táž staroslovanská legenda dále: „Bez přítrže služba šla Bohu po všechny dny, jako i ve velkých národech, působením dobrého a spravedlivého panovníka Václava, i vložil Bůh milost takovou na knížete, že uměl knihy latinské jako dobrý biskup anebo kněz, a když vzal knihy slovanské, pročítával je naskrze bez úhony.

Na sklonku 10. století zakazuje papež Jan XIII., aby Čechové obírali sobě biskupa dle obřadu jazyka slovanského, nýbrž aby si zvolili k hodnosti pastýřské kněze vzdělaného v latinském písmě. Byla tedy slovanská liturgie v Čechách slavena a u lidu také oblíbena. Jen škoda, že Kosmas, nejstarší dějepisec český, vřele lnul k latinskému obřadu, kdežto slovanský obřad považoval za rozkolnický, a proto nám o něm tak málo zpráv zaznamenal. Týž Jan XIII. byl volným nástrojem politiky Otty I., který, pokořiv Slovany polabské, Maďary, Poláky a Dány, v hrdém sebevědomí svolal kongres evropských knížat do Kvedlinburku r. 972. Mezi jinými byli tu přítomni Mečislav z Polska, Boleslav z Čech a vyslanci jiných slovanských kmenů. Na sjezdu Kvedlinburském bylo rokováno nejen o politických záležitostech, nýbrž i o církevních, které tehdy bývaly sloučeny. Zde nejen učiněn, ale i potvrzen návrh, aby bylo v Praze zřízeno biskupství obsahující také Moravu a Slovensko. Císař přivolil a návrh potvrdil, ale

s podmínkou, že to bude latinské biskupství odvislé od metropole německé v Mohuči. Tak se i stalo. Tím zasazena smrtelná rána slovanské liturgii, protože přízeň vyšších kruhů klonila se k latinským obřadům. Tak při nastolení prvního biskupa, Sasíka Dětmara, hlaholili velmoži a mnozí kněží Kyrie eleison, kdežto lid zpíval Krleš, t. j. zpívali slovanskou píseň „Gospodi, pomiluj ny!“

Zřízením latinského biskupství bylo vlastně rozhodnuto vítězství latinské liturgie v Čechách. Jím postavena pevná tvrz, z níž šířil se proud latinismu po vlastech našich, zatlačuje stále obvod slovanského obřadu. Novými podporami latinských obřadů staly se založené latinské kláštery za Boleslava II., a to latinský klášter ženský u chrámu sv. Jiří, druhý klášter benediktinský v Břevnově a v zápětí ještě třetí v Ostrově. Od úmrtí Boleslava II. následuje v dějinách českých doba vnitřních bojů a svárů. Pro slovanskou liturgii nebyla tato doba příznivá. Přisluhující dvoru německému, u něhož hledala ochrany, zanedbávala domácí knížata kulturních prospěchů své země vůbec, neřku aby pečovala o zmohutnění a posílení řádů slovanských, které tu zůstaly jako drahá památka Methodějovy církve.

Nová posila, nová hvězda vzplanula pro slovanskou liturgii založením kláštera sázavského sv. Prokopem r. 1032. Jako bylo v zemi tehdy dvojí duchovenstvo, latinské a slovanské, tak byla i příprava ke kněžství dvojí. Sv. Prokop rozhodl se pro přípravu ke kněžství slovanskému, kterého bylo sice v zemi méně, nežli latinského, ale jež se těšilo vřelým sympathiím lidu. Nejmenovaný

mnich, pokračovatel Kosmův, ve 12. století píše o sv. Prokopu: „Prokop, vyučiv se kanonickým řádem slovanskému písmu, od biskupa sv. Kyrilla někdy vynalezenému a ustanovenému, stal se výtečným knězem světským. Vzdělával se na Vyšehradě, kdež toho času kvetlo slovutné studium v slovanské řeči. Odhodlal se později pro život poustevnický, oblíbil si místo v lesích sázavských, kde se s ním setkal kníže Oldřich. Hned při prvním setkání poznal kníže výtečné dary ducha i srdce jeho a zamilovav si upřímně muže božeho, podporoval jeho snahu založiti klášter, ve kterém by se zachovalo a pěstilo dědictví Methodějovo, zvláštní, významná výsada jeho bývalé metropole, liturgie slovanská. Nebyl asi Prokop jediným knězem slovanským, který se ukryval v samotě. Podobným životem žili i jiní slovanští kněží a jejich žáci; trvajíce aspoň v částečném styku mezi sebou, spěchali nyní někteří k Prokopovi v naději, že dojdou bezpečného útulku v samostatně řízeném a samým knížetem chráněném monastýru. Nepochybně čerpala posilu nová klášterní osada česká ze slovanských monastýrů uherských, kdež, jak se zdá, sám Prokop dříve nějakou dobu dlel a se byl utvrdil v mnišských řádech a v slovanském písemnictví. Nástupce Oldřichův, Břetislav I., obnovitel říše a slávy české, nejenom potvrdil veškerá darování otcova, nýbrž je i rozmnožil, a proto pokládá se za spoluzakladatele kláštera sázavského; zabýval se velkolepou myšlenkou, zříditi v Čechách samostatnou, od Německa neodvislou metropoli. Štěpníci domácího kněžstva a řeholnictva měl mu býti sázavský klášter. Než velkolepý jeho plán zmařen byl válečným nezdarem proti Jindřichovi III. r.

1041. Nicméně zůstal klášter tento středem, semenišťem ku pěstování slovanské liturgie a slovanské umy vůbec. Sv. Prokop, jsa učitelem a mistrem svých žáků a znaje se výborně v písemnictví slovanském, přepisoval sám, i naučil též klášterní bratry přepisovat evangelia, žaltáře a jiné obřadné knihy. Ano i jiná umění pěstovala se tenkrát již v klášteře sázavském, jako zpěv, malířství, sochařství, stavitelství. Vliv na okolní kraj byl veliký a blahodárný. R. 1055. zemřel Břetislav, který po celý čas své vlády dobrotivě a štědře pamatoval mnichů sázavských. Avšak trudné doby stihly mladou štěpnici slovanskou za jeho nástupce Spytihněva II. (1055—61.). Měltě za manželku Idu Vetimskou, rodu německého; pohostinně přijímal Němce, jako markrabi Otu, a německé mnichy zahrnoval svou přízní, uděluje jim statky. Němci pak nenáviděli ovoce činnosti Methodějovy, hlavně slovanskou liturgii, která jim byla trnem v oku. Pohříchu využili své knížecí přízně na škodu díla Prokopova a slovanské liturgie. Letopisec (pokračovatel Kosmův) vypravuje o tom: „Nepříznivci mnozí povolivše uzdu ďábelské nenávisti, počali osidla pomluv nastrojovati při dvoře knížecím proti opatu Vítovi (nástupci Prokopovu) a bratřím jeho, zanášeli uši knížete příhodně složenými lžemi, sočili na mnichy sázavské rozličnými hanami pravice totiž, že jsou slovanským písemnictvím v sektu kacířství a pokrytectví patrně zapleteni a ovšem převráceni; pročež tvrdili úsilovně, že by slušné bylo je vypuditi a na místě jich ustanoviti opata a bratří vážnosti latinské. Ó závisti, ó zlomyslná řevnivosti! Spytihněv uvěřil pomluvačům a rozkázal opatu Vítovi a bratřím jeho, aby odešli ze země

Vít opat, vzav bratry své, které jednota lásky byla sdružila, odebral se do Uher; načež do Sázavy uvedeni jsou mniši latinští, nad kterými pro větší bezpečnost ustanoven opat původu německého, člověk plný vášnivé zlosti. Ve kterém klášteře vyhnání sázavští mniši našli přístřeší po r. 1055., se neví.

V Uhrách přebýval tenkrát druhý syn Břetislavův, kněžic Vratislav, užívaje spolu s matkou svou Juditou pohostinství krále Ondřeje I. Když mu zemřela první manželka, pojal za ženu dceru Ondřejovu Adlétu. Zde v Uhrách seznámil se Vratislav s tamnějšími slovanskými mnichy basilánské řehole; měli v Uhrách slovanští mniši několik klášterů, jak bude dále uvedeno. Není tedy divu, že nastoupiv na trůn český po svém bratru (r. 1061—1092.) smýšlel docela jinak než jeho bratr o slovanských mniších a o jejich slovanské liturgii. Jednaje samostatně, zavolal slovanské mnichy z Uher do své vlasti, aby se opět ujali svého slovanského kláštera sázavského. Když r. 1063. dosedl na trůn uherský mladistvý syn Ondřejův Šalomoun, příznivec řeckoslovanského duchovenstva, vypravil kníže český poselství ke králi, žádaje za propuštění opata a bratří jeho; načež oni s poctivostí zpět jsou přivedeni a místu svému slušně navraceni. Tak pro zásluhy sv. dědice Prokopa po šestiletém vyhnanství dostalo se jim útěchy od světce předpověděné. Pečoval pak kníže Vratislav II. o rozhojnění statků kláštera sázavského a opatřil obyvatele jeho vším potřebným, i větší vážností v zemi“.*)

*) Pokračovatel Kosmův (mnich sázavský). Prameny d. č. II. str. 247. Taktéž veršovaná legenda česká: Pr. d. č. I. str. 359.

Do této doby spadá boj papežů proti t. zv. investituře, aby vymanili veškeré duchovenstvo z vlivu moci světské; boj vyvrcholil v zápase papeže Řehoře VII. s císařem Jindřichem IV. Papežové usilovali o nápravu církevních řádů a o jednotu celé církve. Proto lze v XI. století pozorovati také jejich snahu o zavedení jednotného obřadu podle vzoru římského a jazyka latinského, aby jednotnou liturgií posilněna byla jednota západní církve. Tak r. 1064. na sněmě v Mantově, kde za řádného papeže byl zvolen Alexandr II., dali sobě předložit od španělských biskupů knihy obřadu mozarabského, aby je prozkoumali, neobsahují-li něco pravé víře odporného.*) Ačkoli obřad mozarabský uznán, přece pracováno ve Španělech k tomu, aby všude byl zaveden jednotný gregoriánský ritus. R. 1068. odbýval se provinciální sněm ve Splitě, kdež byla slovanská liturgie zakázána.

Ukazovala se tehdy skrovná naděje, že se apoštolská stolice příznivě vysloví o slovanské liturgii v Čechách, nad to když Vratislav byl a zůstal věrným spojencem Jindřichovým. Nicméně vypravil Vratislav poselstvo do Říma r. 1079., v jehož čele byli Felix, potomní biskup míšeňský a bratovec Vratislavův Bedřich. Neví se určitě, žádal-li Vratislav potvrzení slovanského obřadu pro celé Čechy, anebo jen pro klášter sázavský. Z odpovědi papežovy lze souditi, že Vratislav ve svém podání neuváděl žádných politických motivů, neudav ani určitých návrhů o rozsahu slovanské liturgie ani o poměru jejím k ritu

*) Dudíkova „Dějiny Moravy“ II. str. 216.

latinskému. Řehoř VII., maje za to, že bohoslužba není rozšířena, že vznáší se k němu prosba nepředložená, zapovídá ji slovy: „Jakož pak Urozenost tvá vyhledávala přivolení naše, aby podle slovanského jazyka u vás slaveny byly služby boží, věz, že této žádosti tvé nikterak nemůžeme vyhověti. Pročež, aby místa němelo, což se z vaší strany neprohlédavě žádá, mocí sv. Petra zapovídáme a tobě poroučíme, abys ke cti všemohoucího Boha vši silou opíral této prázdné nerozvážlivosti“ Ze slov papeže: „I nedá se na omluvu uvésti, že někteří nábožní mužové, co prostou myslí lid vyhledává, shovívavě snesli nebo bez opravy pustili“, vysvítá, že se Vratislav II. zakládal důvodem dějinným, že svatí mužové prvotní církve české přáli slovanské liturgii, dodav k tomu, že i lid, oblíbiv sobě takový způsob, jej vyhledává. Kdo zná povahu českého lidu, ví, že rád, velmi rád pěl nábožné písně, že živě se účastnil bohoslužby. Každou poutí na Sázavu jakoby mu byly ustrojeny duchovní hody, po kterých už dávno silnou touhou hořel. Lid, naslouchaje na Sázavě slovanskému zpěvu žalmů, byl radostí opojen a proto projevil svému panovníkovi přání, by se postaral o širší obvod slovanské liturgie. Řehoř slovanskou liturgii zakazuje, protože již po 150 let užívala se většinou latinská, ale zároveň slibuje, že jest ochoten vyslati do Čech způsobilé legáty, aby na místě samém náboženské poměry Čechův seznali a pak jej o tom zpravili. Toliko žádá, aby Vratislav poslal do Říma průvodce, kteří by jeho legáty chránili. Vratislav ale podporuje další odboj Jindřichův proti papeži, neodeslal průvodce a tím zmařil úmysl papežův. Záповěď Řehořova vzta-

hovala se na zavedení slovanské bohoslužby po celých Čechách a ne na sázavský klášter. V tom smyslu pojali ji biskupové pražští, ačkoliv horliví latiníci, jako Jaromír, bratr Vratislavův, a jeho nástupce Kosmas, nikterak nezakazující slovanský obřad v sázavském klášteře. Z listu téhož Řehoře VII. k Izjaslavovi, knížeti ruskému, který si přál spojení s římskou stolicí, je patrné, že Řehoř VII. řeckoslovanský obřad, jemuž náležel Izjaslav, za žádnou závadu takového spojení nepokládal. V témž smyslu tlumočili záповěď Řehořovu jeho nástupcové Viktor III. a Urban II., s nimiž Vratislav vešel ve spojení, odřeknuv se vzdoropapeže Klimenta III., ač jinak zůstal věren Jindřichovi IV. Za Urbana II. byl sázavský opat Božetěch, který připutoval do Říma, přívětivě přijat a nežádáno od něho, aby se zřekl slovanského ritu.

Tuše svůj blizský konec, odevzdal opat Vít za souhlasu bratří a po úchvale knížete zemského i pánů právo opatského úřadu Imramovi, pokrevnímu příteli svému, muži svatému. Po smrti Imramově zvolili si mnichové se svolením krále Vratislava opatem Božetěcha, muže štědrého, výmluvného, umění milovného, který svými pracemi v malířství a sochařství budil obdiv svých vrstevníků. Jsa si však vědom veliké přízně královy, vyvýšoval se nade všechny opaty království. Popudil si proti sobě biskupa Kosmu, vsadiv králi při službách božích korunu na hlavu, což příslušelo jen biskupovi. Břetislav II. (1092–1100.) nemiloval sice již tolik slovanskou liturgii jako jeho otec, ale nevystoupil přece příkře proti ní. Přidal se k Urbanovi II. Cožkoliv bylo v Čechách zavedeno anebo udržováno proti zásadám papeže

Řehoře VII., vše bylo nyní utlačováno. Smutné vyhlídky měla slovanská liturgie, zvláště když se k tomu přidružili vnitřní spory v klášteře samém. Někteří mnichové, nenávidějící opata Božetěcha, poněvadž mnoho vynakládal na zvelebení chrámu a kláštera, jako Demeter, Kanan a Holiš, a toužíce sami po berle opatské, osočovali opata u Břetislava II. hrubými obžalobami, čímž uspíšili pád liturgie slovanské, tak že Břetislav, rozmrzev se na ně, vyhnati je kázal, i Božetěcha, i svárivé mnichy a rozkázal tam uvésti latinské mnichy, benediktiny z kláštera břevnovského.

Počátkem r. 1097. umkl hláhol slovanštiny při bohoslužbách, i při kněžských hodinkách a duchovní rodina sv. Prokopa musila hledati v zimních měsících útulku v cizině. Božetěch sám odebral se z nevděčné vlasti a z drahého místa, které byl všemožně okrášlil, do Uher, kde přízní královskou udrželi se slovanští mnichové ještě přes 100 let. Někteří mnichové bloudili semo tamo, až se po čase zase vrátili do Čech a si vyprosili příbytek již v benediktinském klášteře na Sázavě. Také slovanské knihy byly, neví se kým, zkaženy a rozházeny.

Tak zanikla slovanská liturgie v Čechách.

Naposled pokusil se vzkřísiti slovanskou liturgii a zachovati ji Čechům Karel IV., uposlechnuv rady svého přítele Arnošta z Pardubic. Úspěšná činnost Arnošta z Pardubic, o němž Fr. Palacký píše, že svou mnohostrannou způsobilostí nad mnohé jiné vynikaje, svou vzdělaností rovnal se nejpřednějším mužům svého věku,*) nebyla

*) II. 2.55

omezena hranicemi jeho rozsáhlé arcidiecese, směřujíc ku prospěchu celé katolické církve. I poradil Karlovi IV., aby založil slovanský klášter. Miluje slovanský jazyk, chtěl obnoviti zaniklou výsadu dávného biskupství Methodějova, bohoslužebný jazyk slovanský. Při tom veden byl ještě jinou myšlenkou. Šlechtnému srdci zbožného Karla zželelo se, že jižní a východní Slované zachvázeni byli řeckým rozkolem. I pokoušel se upřímně, spojití je zase se západní církví. Vida, že mezi východními Slovany tou dobou největší moci a vážnosti nabyt Štěpán Dušan, jenž, podmaniv si země balkánské, nazval se carem srbským, jal se s ním vyjednávatí ve věcech politických a získav si jeho důvěry, hleděl ho nakloniti ku provedení veliké své myšlenky, sjednotiti totiž Slovany s katolickou církví. Prakticky snažil se přispěti svému záměru založením slovanského kláštera. Požívaje nevšední přízně avignonského papeže Klimenta VI., svého bývalého učitele a vychovatele, vyžádal si svolení, aby mohl založiti nový klášter slovanský. Z Norimberka, kdež r. 1347. dlel, vydal základní listinu kláštera slovanského (21. listopadu), který vystavil při kostele sv. Kosmy a Damiana u Prahy mezi Zderazem a Vyšehradem. Již tehdá přistěhovali se do toho místa mnichové slovanští sv. Benedikta, k tomu účelu povolání z Charvat. Byli to mnichové, glagolité, obřadu latinsko-slovanského a kmene slovanského z Chorvatska, Bosny a Dalmacie, pročez nazván klášter dle svých obyvatelů „na Slovanech“. Nástupce Arnoštův, arcibiskup Jan Očko z Vlašimě, posvětil v pondělí velikonoční dne 29. března r. 1372. s velikou slávou nový klášterní chrám; podle evangelia, jež

se v ten svátek čte o dvou učednicích Páně jdoucích do Emaus, začal lid tomuto klášteru říkati „v Emausích“, což se až dodnes udrželo, ač kostel zasvěcen byl památce slovanských světců: Cyrilla a Methoděje, Jeronyma a Prokopa. Že papež Klement VI. dovolil hned slovanský obřad, tomu nelze se diviti, protože toužil smířiti a spojití východní Slované se západní církví, pro kteroužto ideu získal také mocného cara srbského, Štěpána Dušana.

V listině z r. 1352. se praví, že založením slovanského kláštera a touto novou štěpnicí slovanského obřadu získá i jazyk český. Věnoval Karel IV. k tomu účelu r. 1356. zvláštní roční důchod desíti hřiven stříbra pro písaře Jana, aby v ušlechtilém jazyku slovanském liturgické knihy pro klášter psal a přepisoval. Sám pak daroval klášteru emauskému starobylý spis slovanský, obsahující evangelická čtení podle evangelia. V klášteře vážili si nemálo vzácného daru, ale nemohouce jej užiti ku bohoslužbě, ježto byl psán Kyrillicí, dali jej se sbírkou evangelií a epištol psaných r. 1395. glagolským písmem, svázati a desky ozdobiti zlatem, drahokamy a ostatky svatých. Sbirka je nyní v knihovně města Remeše.

Za dob husitských bouří kališníci umístili v klášteře slovanském svou konsistoř. V pozdějších nepokojných dobách trpěl blahobyť v počátcích bohatě nadaného kláštera mnichů slovanských velice, že klášter nemohl více uživiti svých obyvatelů, a proto počet jejich klesal, až r. 1635. hostil celý slovanský klášter již jen opata a tři řeholní bratry.

Zminěného roku odstěhovali se slovanští mniši z vůle císaře Ferdinanda II. ku kostelu svatého Mikuláše na Starém Městě. Císař Ferdinand II. zavázal se před rozhodnou bitvou, s protestanty 5. a 6. září 1634. u Nördlingen svedenou, že zvítězí-li, opatří tři kláštery. Zvítěziv slavně, chtěl splnit svůj slib. I dorozuměl se s pražským arcibiskupem, kardinálem Harrachem, i s generálním visitátorem emauských řeholníkův, broumovským opatem Bennonem, aby slovanští benediktini postoupili svého slovanského kláštera benediktinům španělským, jimž lid „černí Španělové“ říkal a aby se usadili při kostele sv. Mikuláše na Starém Městě, aby tu žili se všemi svými právy a výsadami, kterými byli druhy obdařeni jejich opatové v Emausích, zejména místem a hlasem na sněmu.

Další léta vyplněna jsou péčí opatů nového sídla o úpravu a okrasu kláštera a chrámu. Dne pak 12. listopadu r. 1785. byl celý řád od císaře Josefa II. zrušen, veškeren majetek od císařské vlády zabaven a bíděně rozmrhán. Zbývající řeholní bratři, počtem dvanáct, byli odbyti skrovným výslužným ze státní pokladny. Většina opustila Prahu.

III.

Déle nežli na Moravě a v Čechách udržel se obřad řeckoslovanský v Uhrách. Můžeme sice nazvati Maďary hrobníky slovanské metropole Methodějovy, protože svými nájezdy vyvrátili říši velkomoravskou, nezbytný fysický poklad a tepnu slovanského díla. Kníže velkomoravský měl provésti mezi Slovy to, co provedl u germánských kmenů Karel Veliký, spojití kmeny slovanské, kteří „v devátém století rozšířili sídla svá od hranic holštýnských až ku Peloponésu. Za Rostislava a Svatopluka počalo se tvořiti jádro, jehož zdárné klíčení slibovalo někdy utěšený květ vzdělanosti křesťanské i národní pospolu,“ tak píše Palacký (I. 225.) Právě liturgií sv. Cyrilla a Methoda a literaturou od nich založenou měla se vyvinouti pro všechny kmeny slovanské jedna společná duchovní páska, jeden spisovný jazyk, který by podmiňoval jednu společnou literaturu, společnou vzdělanost, vedle západní kultury německé, kulturu slovanskou, kořenící v jednom společném středu, ve společné víře. Vyvrácením říše velkomoravské pochovány jsou navždy takové čáky.

Když vtrhli do Uher Maďaři, kteří se byli již setkali s křesťanstvím u Chazarů, Bulharů a Řeků, nenarazili na velký odpor u Slovanů. Slované zde sídlící přiznávali se k víře, jakou z úst samých apoštolů slovanských byli slyšeli. Obnovením slovanské metropole za Mojmira II. ustanoveni byli také tři suffragáni asi v Nitře, Břetislavě a ve Spíši. Jelikož všichni obyvatelé v těchto krajích náleželi k církvi cyrillomethodějské, tedy měli Maďaři příležitost pozíratí a přiučiti se

křesťanství v rouše cyrillo-methodějském, jako se byli přiučili mnohému jinému, pro ně velice užitečnému od Slovanů. Jejich působením seznámili se s náboženstvím křesťanským a značný počet Maďarů přijal obřad řeckoslovanský. Biskupové bavorští v listě Janu IX. si naříkají, že mnozí Maďaři přijali se křtem obřad řeckoslovanský. Když kolem roku 950. byli dva maďarští pohlaváři Gylas a Bolosudes pokřtěni v Cařihradě, vzali s sebou biskupa Hierothea, který vida, že řeckoslovanský obřad vládne v Uhrách, nezdráhal se povolití jej, jak podobně byl druhdý povolil knížeti bulharskému Borisovi patriarcha cařihradský. I původní jméno Štěpánovo Vayk, Váca, Václav svědčí, že Maďaři až do té doby znali obřad řeckoslovanský. Tento obřad převládal až do dob Štěpána, krále uherského, za jehož vlády a později nasadili Němci všechny páky, aby jej vyhladili, kdežto papežové jej podporovali. Ještě papež Jan XII. (955—64.) zamýšlel obnoviti samostatnou slovanskou hierarchii v Uhrách, aby čelil přehmatům německé moci. Když ale Geisa za druhou manželku pojal Adletu, dceru polského vévody Mečislava, už k obřadu latinskému přistoupiví, počala se šířiti liturgie latinská. Dosavadní převaha církve cyrillo-methodějské klesala zvláště za krále uherského Štěpána, s jehož manželkou Giselou, sestrou Jindřicha II., přibylo do Uher mnoho pánů německých a duchovenstva, kteříž dostavše se k nejvyšším úřadům a hodnostem, svým vlivem šířili liturgii latinskou. Založen latinský klášter svatomartinský, latinská biskupství a latinské školy. Štěpán nevystupoval nepřátelsky směru řeckoslovanskému, jak vidno z jeho napomenutí, jež

udílí svému synu Emerichovi, nařizuje mu největší šetrnost k rozličným národnostem v uherské říši usedlým. Uschovává se z té doby starý almužní váček čili bursa svatého Štěpána se slovanským nápisem kyrillským; maďarští dějepiscové tvrdí, že byl zhotoven klášterními pannami v Ostrihomě, kde stával slovanský klášter jeptišek.

Nástupce Štěpánův, jeho bratrovec Petr, zavázal se službami manskými německému císaři. Byl však roku 1046. svržen a rozkacený lid zuřivě pronásledoval a vraždil světské i církevní hodnostáře obřadu latinského, z čehož poznáváme velikou nevoli lidu s obřadem řeckoslovanským proti Němcům s obřadem latinským. Nastolen nejstarší Arpadovec Ondřej, za jehož vlády (1046—1060.) založeny byly řeckoslovanské kláštery: vyšehradský, svatodemeterský a ve svatém Ondřeji, jakož i klášter řeckoslovanských jeptišek v Tormově. Tolikéž biskupství břetislavské, nitranské a spišské podřízeno arcibiskupství královskému, které bylo obřadu slovanského.

Zasahovalť apoštolská činnost svatého Methoděje až za hranice moravské, do Polska. Když Měšek I. pojal za manželku Doubravku, dceru knížete Boleslava I., r. 965., přijal jejím vlivem s některými velmoži křest z ruky českého kněze Bohovida. Doubravka byla křesťankou obřadu slovanského, proto seznámili se Poláci v počátcích svého pokřesťanění s obřadem slovanským. Ale když Měšek I. po smrti Doubravky pojal za druhou manželku Odu, dceru severosaského markraběte Dětricha, naklonila jej k latinskému obřadu. Příkladem knížete řídila se šlechta a tak

latinský obřad stal se obřadem pánův, kdežto slovanský zůstal obřadem lidu. Když pak šlechta zaváděla feudální poměry západní, zbavujíc lid pomalu všelike svobody a samostatnosti, tu nastala po smrti Měška II. roku 1034. reakce proti šlechtě a latinskému kleru, kterým připisoval nejvíce zlořády feudalismu, pobil je a houfně vracel se staroslovanskému obřadu, který od latinské šlechty byl tupen a přezdíván pohanstvím. Polský dějepisec Lelevel podotýká k tomu boji: „Příčiny vojny pánův s lidem bylo pronásledování řeckého to jest řeckoslovanského obřadu.“ Tatáž krvavá bouře vzplála a opakovala se za Boleslava II. Smělého roku 1078.; šlechta však zvítězila a tím slovanský obřad stále zatlačován, až úplně musil uhnouti latinskému.

Naposledy objevuje se slovanská liturgie v Polsku za prvního Jagielovce Vladislava II. roku 1390. Choť jeho Hedvika přimlouvala se, aby založil klášter, což on také učinil a založil jej v Klepařově u Krakova; dostatečně jej obdařiv povolal do něho mnichy z kláštera Emauského z Prahy s latinskoslovanským obřadem. Smrtí Hedviky ochabla veškerá jeho horlivost a nadšení k tomuto klášteru, takže brzy upadl v zapomenutí.

V Uhrách chránili zatím panovníci obřad řeckoslovanský, nechtějice se dáti v manství císařům německým. Tak přál mu Ondřej (1046—1070.) a žádal stejná práva pro oba obřady, latinský i řeckoslovanský. V posledních letech nadržoval latinikům z rodinných poměrů, chtěje míti nejmladšího svého syna Šalomouna proti právům zemským svým nástupcem. Údělný kníže Slovenska

králevic Bela obhájil svých práv v krvavých bitvách a kráčeje ve šlépějích dřívějších Arpádovců, Inoucíh ku Slovanstvu, podporoval obřad řecko-slovanský; provdal i dvě dcery za slovanská knížata, za Přemyslovce, Ottu Moravského a Zvonimíra Chorvatského. Také Geisa II. (Jezaslav) neuchýlil se od směru svého předchůdce, ačkoliv byl po jistou dobu (1073—74.) zatlačen Šalomounem pomocí německou. Byl za to pochválen Řehořem VII., že neupadl v poddanství německé. Tak žili klidně vedle sebe v obapolném míru členové obojího směru, řeckoslovanského i latinského, i za jeho nástupce Ladislava Svatého.

Za takových poměrů rostly a šířily se kláštery řeckoslovanské. Bylo prý jich v Uhrách mnoho až 80. Nejsou všechny známy, jen některé, na Vyšehradě, na Czanadě, v Aradě, na hoře Saboru. Poslední však Arpadovci klonili se pomalu k latiníkům, protože již si maďarská řeč razila cestu do písemnictví uherského. Ještě vřeleji Inuli k obřadu latinskému uherští králové, Anjouovci, po vymření Arpádovců, takže latinská liturgie svírala víc a více obvody řeckoslovanské, když ji k tomu zatlačovali i biskupové latinského obřadu, aby měli více desátků. Jen za Ludvíka I. byli osadníci malorusští, vypuzení Theodorem Korjatovičem, knížetem Litvy, ochotně přijati a jim vykázal sídla v diecési mukačské; později jim říkali Rusňáci; u nich se udržela nejdéle liturgie řeckoslovanská.

Pozdější doba, především XVI. století přineslo křesťanství v Uhrách osudné dny. Je to doba velkých zmatků a běd, kdy království uherské a

Slované v něm žijící, zakoušeli trapných dnů, kdy vítězní Turci pustošili zemi a když za skoro 200leté roztržky říše vnikl do země protestantism a kalvinism. Němci v Uhrách usedlí kvapně přijímali náboženské novoty z Němec k nim došlé a uherská šlechta za panování slabých králů, Vladislava a Ludvíka II., zbujnělá, přijímala zase kalvinism, aby se zabráním církevních statků mohla ještě více obohatit.

Do té doby náboženských zmatků padá i vznik maďarské literatury. Dosavad psávalo se výhradně skoro jen latinsky, vyjma českých spisů na Slovensku, české státní listiny za Matyáše Korvína a staroslovansky psaných listův, spisův národa maloruského. Nyní však, aby náboženské novoty rychleji a úspěšněji vnikly v lid, počali protestanští kazatelé pěstovat maďarský jazyk, čímž byli povzbuzeni i katoličtí kněží, psát a překládat zvláště bibli do maďarštiny.

Za náboženských a ještě více politických zmatků v Uhrách brala staroslovanská církev úhonu, jsouc ustavičně zatlačována a to tím více, protože údové její věrně stáli při papeži, kdežto kalvíniští odbůjcové nenáviděli takové jednoty.

Ze slavné, kdys hojně rozšířené, hluboko zakotvené a oblíbené řeckoslovanské církve se slovanským obřadem zachovaly se až podnes zbytky v maloruských obcích, bývalých diecesi, munkáčské, kteráž byla mocným vlivem císařovny Marie Terezie za papeže Klimenta XIV. (roku 1771.) prohlášena samostatnou a přímo primasovi uherskému podřízenou a v diecese prešovské, jakož i u některých Slováků řeckokatolického vyznání, rozptýlených v Gemeru, Spíši, Saryši, ve Stolici Turčanské a Zemuňské.

IV.

Dle dávných glagolských památek, jako jsou zlomky kijevské a vídeňské, jež obsahují částky missálu latinského, svým původem až do konce 9. století sáhají a napsány byly na půdě česko-moravsko-slovenské, soudíme, že již za života Methodějova byl překládán latinský obřad mešní do slovanštiny a že byl užíván vedle řeckoslovanského obřadu. Nejvíce se latinsko-slovanský obřad v rouše glagolském rozšířil u Chorvatů a Slovinců, kdež se udržel až podnes.

Chorvaté byli pokřesťaněni již v VII. století. Papež Jan IV., rodem Dalmatinec, vzal zemi pod svou ochranu. Pro upevnění křesťanství byla zřízena metropole ve Splitě (roku 647.).

Protože Chorvaté sousedili s Pannonií, působištěm soluňských bratří, doslechli o jich zdárné práci a zatoužili po prostředku, kterým věrovzvěstové slovanští upevňovali základy křesťanské vzdělanosti sousedních národů slovanských. Písmo Cyrillovo razilo si cestu k nim, zdomácnělo u nich, a získalo si časem názvu „Glagolice“. Spolu s písmem přijímali staroslověnskou řeč, do které překládali své latinské bohoslužebné knihy. Silnou podporu obdrželo slovanské písemnictví, když se sem uchýlili někteří z vypuzených učenníků velikého apoštola Slovanstva, přinášejíce s sebou slovanské knihy. Protože Chorvaté žili od dob Jana VIII. za knížete Branimíra v poslušenství apoštolské stolice, opírala se glagolice o západní rítus, jako v zemi již utvrzený. Hlavně se o to přičiňoval biskup ninský.

Zatím probudila se v X. století latinská reakce, usilujíc o vymýtní slovanské bohoslužby na ostrovech i na pobřeží. Papež Jan X. napomenul splitského biskupa a jeho suffragány, aby přihlíželi k tomu, by podle zvyku římské církve, posvátná služba se konala, totiž v jazyku latinském a nikoli cizím. Žádal chorvatského krále Tomislava a úředníky jeho, aby Bohu obětovali pacholíky a od mládí vedli je ke studiím latinským. Zároveň poslal dva legáty, Jana, biskupa jakynského a Lva, biskupa z Praeneste, za jejichž přítomnosti se konala synoda ve Splitu, r. 925., na níž bylo stanoveno 15 článků. Desátý článek pojednával, aby žádný biskup splitské metropole nesvětil kněží slovanských, aby nedovolil žádný biskup ve své diecesi čísti mši svatou slovensky, leda když toho káže nutná potřeba a to s dovořením papežovým a pak ti, kteří dřívějším svěcením, nebo řeholním slibem jsou již vázáni, aby ve slovanských chrámech dosloužili. Proti tomu článku povstal veliký odpor, v jehož čele stál ninský biskup Řehoř, bráně houževnatě zdomácnělého již zvyku, slovanského obřadu. Ani král Tomislav, ani kníže Michal neujali se slovanských kněží a jako Methoděj obhájl slavně slovanskou bohoslužbu u Jana VIII., tak podařilo se Řehořovi, že nebyl prosazen desátý článek na synodě splitské a že neobdržel ani papežské úchvaly. To dokazuje druhá synoda splitská roku 927., kde papežský vyslanec, biskup Madalbert potvrzuje články předešlé synody, ale o záповědi slovanské bohoslužby se vůbec nezmiňuje. Ale dalmatsko-latinský episkopát zachovával desátý článek, světě jen kněze znající latinu.

Po té uplynulo více než celé století, kdy nevyšel žádný zákaz slovanské bohoslužby ani z Říma ani od dalmatinsko-latinského episkopátu. Zdá se, jakoby slovanská liturgie a písemnictví bylo dobře používalo klidných dnů, kdy žádná ničivá bouře jí nehrozila, ani nezastihla, že vžila se v lid chorvátský a slovinský, ano šířila se všude tam, jak daleko a kde zněl hlahol a zvuk slovanské řeči. Tak v poslední době všimnuli si někteří jako Jagić, Milinović, Ivančić a jiní pergamenů, popsaných hlaholskými písmeny, které ležely zaprášeny ve farních archivech anebo sloužily za vazbu starým církevním matrikám a urbářům, těchto vážných svědků slovinské starodávnosti. V nich našli zbytky dědictví svatých bratří apoštolů, které zůstavili slovinským rodům. Slovinské země s Přímořím, Istrií a Liburnií tvořily církevní i politickou jednotu pod vládou oglejských patriarchů. Dle nalezených pergamenových hlaholských památek lze slovanský obřad stopovati, jak daleko pronikl a že byl hojně rozšířen i v patriarchátu oglejském, což je tím zajímavější a významnější, protože tyto slovinské země nikdy nebyly podřízeny právomoci svatého Methoděje. Ač je jisto, že svatý Methoděj byl apoštolským vikářem nebo exarchou pro celé Illyricum a že platila výsada Jana VIII. pro všechny slovanské rody bývalé římské státní diecese, přece Istrie, Benátsko a Krajina se nikdy nepočítaly k této skupině a tudíž původně nebyly účastny tohoto mimořádného práva.

Na rozhraní X. století s XI. zaplavila benátská moc svým vlivem ostrovy i pobřeží od Zadaru až po Dubrovnik a usazovala všude vlašské ko-

lonisty. Když uslyšeli při bohoslužbě slovanský hlahol a když uviděli písmo, pokládali je za gotské a bohoslužbu Gotů, kteří ve IV. století v těch končinách dleli a byli přívrženci bludu Ariova. I přetvořili si tito vystěhovalci Methoděje v Ulfilu, původce gotského písma, domnívajíce se, že křesťanští Slované hoví bludu ariánskému.

V polovici 11. století jeví se u papežů snaha soustřediti a zceliti všechny křesťanské národy v jednotný celek na podkladě jedné latinské bohoslužby. Odchytky byly všude zapovídány, tak liturgie mozarabská ve Španělsku. Je to doba papežů Mikuláše II., Alexandra II. a Řehoře VII.

Papež Mikuláš II. poslal roku 1069. kasinského opata Majnarda do Dalmacie za arcibiskupa splitského Vavřince. Byla svolána synoda do Splitu a na ní zakázána slovanská bohoslužba jako r. 925., jakož i svěcení slovanského kněžstva, jakoby se přiznávali k bludu Ariovu a jakoby jich slovanské písmo bylo původu gotského. Účastník synody arcijáhen Tomáš připojuje k tomu, že všichni slovanští kněží stíženi byli velkým zármutkem a jejich chrámy byly uzavírány. Chorvatský král Kresimír (1058—1073.), chladně přijav výnos, nezastával se nijak byvalé výsady slovanské, ani Zvonimír, který obdržel královskou korunu roku 1096. od papeže Řehoře VII., nechránil slovanské bohoslužby, ani nikterak nevystupoval v její prospěch. Lkali slovanští kněží, nejsmutněji lkal chorvatský lid, lnoucí k slovanské bohoslužbě. A tato láska přetrpěla svou vytrvalostí všechny útisky slovanské bohoslužby. Jak horoučně lid miloval slovanskou bohoslužbu a

slovanské písně, toho skvělý doklad podává návštěva papeže Alexandra III. v Zadru r. 1127. Nadšeně vítalo jej kněžstvo i lid, prozpěvující slovanské zpěvy. Hájl si lid mileného dědictví, až zazářily jasnější dny slovanské bohoslužbě, totiž za papežů Inocence III. a Inocence IV. Za prvního konal se všeobecný sněm lateránský 14. roku 1215., který stanovil v hlavě 9., aby biskupové, v jejichž obvodu bydleli křesťané jazykem a obřadem různí, o to pečovali, aby od vyvolených způsobilých mužů každému národu v jeho jazyku nauka církevní přednášena a bohoslužby dle jeho obřadu vykonávány a svátosti udělovány byly; biskup vyvolíž sobě zástupce (v důstojnosti světícího biskupa), jenž by, ač podřízen biskupovi, dozíral na obce svého obřadu. Určitěji potvrzena byla slovanská liturgie papežem Inocencem IV., který doufal slovanským obřadem najíti pojitko pro Slované východní a tím pro celou církev řeckou. Poslal totiž nový metropolita splitský (1247.) Ugrin, svého suffragána a senjského biskupa Filipa ku papeži pro pallium. Při tom prosil Filip papeže, aby potvrdil slovanskou bohoslužbu, což se i stalo 19. března 1248. Potvrzení jeho zní: „Pozorujice, že řeč věci a ne věc je podrobena řeči, dovolujeme jí v těch krajích, kde byla obvyklou.“ Podotkl k tomu, aby slovanské obřadní knihy shodovaly se co nejpřesněji s liturgickými knihami církve římské. Snad minil povolením slovanské bohoslužby postavití hráz vzrůstajícímu se v sousedních zemích bogomilství. Tak skončen zápas o slovanštinu při bohoslužbě; vytrvalost lidu zvítězila. Nyní povolena byvši papežem, šířila se mezi Chorvaty a Slovinci dál a dále. Přišly doby, kdy ještě

v jednotlivých diecesích byla omezována, ale lid neupustil od ní již. Ve 14. století byla ještě sloužena ve Vídni mše svatá slovanským jazykem. Tak se nám zachovala po dnešní dobu. K oblasti její patří arcibiskupství barské, z části nynější provincie gorická, zaderská, záhřebská, nynější provincie vrchbosenská s diecesemi vrchbosenskou, mostarsko-duvenskou a trebinjskou. Nového uznání dostalo se liturgii římskoslovanské dekrety kongregace obřadů z 8. srpna 1898. a z 22. srpna 1900. v provincii gorické, zaderské a diecesi terstské, a sice tak, že výsada slovanského jazyka platí pro ony kostely, kde byl užíván nepřetržitě v 30 posledních letech. 18. prosince 1906. vydán byl nový dekret o používání staroslovanské řeči při bohoslužbě. Dle něj je výsada slovanské bohoslužby misijní; nesmí býti staroslovanské řeči používáno v chrámech, které této výsady neměly. Kde ale byla, smí být užívána, ale jen dle knih od apoštolské stolice schválených. Taktéž byla v Římě u sv. Klimenta a nyní v nově zbudované kapli svatých Soluňanův u svatého Klimenta je dovolena liturgie římsko-slovanská, jakož trvá dosud v Benátkách u svatého Jiří a Tryfona.

V.

Svatý Methoděj byl papežským legátem pro celé Illyricum, tak že výsada Jana VIII., udělena jeho metropoli platila pro všechny slovanské rody, bydlicí v obvodu bývalé římské státní diecése panonské. Tak vykládá Methodovu pravomoc a výsadu nejnovější rozprava „La liturgia glagolito-romana“, uveřejněná v římském měsíčníku „Rassegna Giuridica Ecelesiastica“ (1914. č. 9—10. str. 663.); že byl svatý Methoděj více nežli pouhý srěmský metropolita, je zřejmo z názvu „legatus“ — zástupce apoštolský, který se mu dává v listech Jana VIII.

Pokládáme-li Methoděje za apoštolského legáta v Illyricu, pak je pochopitelno, proč se slovanská bohoslužba šířila tak rychle mezi Chorvaty, Bulhary a Srby, kteříž všichni sídlili v okruhu metropole jeho. Křesťanství šířilo se u Bulharů za knížete Borisa, který kolem r. 864. přijal křest. Aby i lid byl získán víře Kristově, neobrátil se z obavy o svou samostatnost do Cařihradu, nýbrž do Říma pro věrozvěsty. V posledních letech svých podnikl svatý Methoděj cestu, patrně do Cařihradu, o kteréž i sám papež Jan VIII. činí narážku ve svém listě z roku 881. Nevykonal cestu z nahodilých příčin, nýbrž dle všeho v zájmu svého životního díla, v zájmu samostatnosti církve moravsko-panonské, jak s tím souhlasí dorozumění s papežem. Právem lze se domnívati, že na této cestě setkal se s bulharským knížetem Borisem, seznámil ho s některými svými žáky, kteří jej provázeli, jakož i se slovanskými knihami, které s sebou měli. Protože úskoky

císaře Basilia makedonského byli Bulhaři na sněmu cařihradském IV. roku 870. patrně ve shodě s Fotiem přivtělení právomoci cařihradského patriarchy přes protest papežských legátů. Basilius podržel si z učedníků slovanského kněze a diakona s knihami, patrně vzhledem k nově připojené církvi bulharské, kde se počaly šířit knihy slovanské. Nový podnět a vzpruhu obdrželo klíčící slovanské písemnictví u Bulharů, když přední učedníci Methodějovi, vypuzeni byvše z Moravy, odebrali se do Bulharska, kdež byli velmi přátelsky přijati nejen od knížete, ale i od bojarů, tak Angelarij od bojara Časlava, Naum s Klimentem od Echače. Podivným způsobem nezvolil si Kliment své působiště v sídle knížete Borisa a jeho nástupců v Přeslavě, nýbrž ve vzdálené Makedonii, v ochridském okolí. Narazil asi na tvrdý odpor řecké hierarchie, která, snažíc se upevniti svou nadvládu u Bulharů, nemohla potřebovati ve svém obvodu tak vynikajícího slovanského učitele. Voronov o tom soudí: „K zavedení slovanského bohosloužení . . . bylo třeba hlavně souhlasu řecké církve a řeckého duchovenstva působivšího v Bulharech. Snadno-li byl dán ten souhlas? Nemyslíme a tvrdíme, že ani řecká církev (my bychom řekli: právě řecká) tou dobou vzhledem na Bulhary nebyla prosta „trojjazyčného bludu“. Zásady řeckého duchovenstva, kolik je známe z dalších dějin jihoslovanských, po vši věrojatnosti ani na počátku těch dějin dokonce se nelišily od zásad německého duchovenstva. Řecká církev řevnivě ostříhala svých práv nad Bulhary, a její vláda nejvíce se mohla upevniti řeckou vzdělaností, řeckým duchovenstvem a řeckým jazykem boho-

služebným. Ne bez boje ustupujíc národnímu živlu v církevní správě a v otázce o církevní závislosti, také patrně nerada dopouštěla i slovanské bohoslužby“.

Professor Golubinskij*) píše v poměru řeckých kněží ku slovanům toto: „Velmi důležité jest pro Řeky zachovati nad Bulhary svoji vládu církevní, aby takovým způsobem si uchovali možnost v budoucnosti založiti nad nimi svoji vládu světskou. Za druhé s tou otázkou souvisí ne příliš vysoké, ale snad ještě dražší – pro slabé pokolení lidské – zájmy peněžné. Ztratiti církevní vládu nad Bulhary, znamená pro cařihradského patriarchu pozbytí více než polovici důchodův, pro všechny Řeky vůbec, pozbytí více než polovici výnosných praebend. Tak z obou příčin těch Řeci (konservativní i svobodomyšlní) k snahám a záměrům Bulharův, míti svoje bulharské duchovenstvo, rovněž jak i k celému jejich národnímu hnutí, se chovali naskrze nepřátelsky a nanejvýš odmítavě. Sama patriarší stolice vede sobě ještě s nějakou vnější slušností, nehlasajíc zjevně křížácké války proti oněm politování hodným sklavům (otrokům), kteří měli smělost vzbouřiti se. Ale i řečtí biskupové sedící na bulharských prestolech, bez ohledu slovy i skutky vylévají svoje rozlícená hellenská srdce: nejenom prohlašují touhu, bohoslužbu konati slovanským jazykem, za rouhavé kacířství, nejenom proklínají ten slovanský jazyk a doslovně šlapou nohama po slovanských bohoslužebných knihách, alebrž, smíme-li věřiti Bulharům, v pobuřujícím vandalismu trhají a ničí památníky dřevní písemnosti bulharské“

*) Kratkij očerk istorii pravosl. cirkvei... str. 182.

Odpor proti slovanskému písmu v Řecku nevznikl za doby svatých Soluňanův, nýbrž až později, když i přívrženci strany Fotiovy počali zaváděti slovanštinu v bohoslužbě, a když za „knihomilovného“ knížete Simeona 890—927. Kliment a jeho žáci, jichž legenda o Klimentovi uvádí velmi mnoho (3500), jakož i jiní mužové u Bulharů horlivě pěstovali slovanské písemnictví, překládajíce zejména různé řecké spisovatele, jak církevní tak i světské, na jazyk bulharský. Tolik je jisto, že slovanská liturgie nebyla ani u Bulharů zavedena bez tuhých půtek, jako bez nich tam nebyla až po naše doby, pokud církev bulharská závisela od pravomoci církve řecké. Tehda zavedeno bylo nejen středisko slovanského písemnictví na dvoře Simeonově, též písmo řecko-slovanské, jež sluje nyní písmo Kyrrillské. V tomto rouchu dostaly se knihy slovanské na Rus.

Srbové náležejíce ku oblasti metropole Metho-
dějovy, přijali taktéž brzy slovanskou bohoslužbu. Za krále Nemanje (1159—1195.) bylo spojení s Římem úplně přerušeno a tak se stala církev východní státní církví a východní bohoslužba bohoslužbou národní.

Berlínskou smlouvou stal se černo-horský kníže pánem značného počtu katolíků. I žádal z Říma povolení slovanské liturgie, což papež milerád dovolil; vždyť navázáno tak zase po dlouhé době spojení na půdě, kde byl kdys zakladatel první srbské dynastie Nemanja v krajině Podgorice po katolicku pokřtěn. Zřízeno bylo arcibiskupství v Baru a jeho arcibiskup jmenován primasem celého Srbska. Papež byl ochoten ku dalším

koncessím ohledně slovanských obřadů, ale diplomacie sousední říše postavila se rozhodně proti tomu a proti každé agitaci pro slovanskou liturgii.

Veliká myšlenka sv. Cyrilla a Methoděje tudíž nezanikla, nýbrž osvědčila se jako zdravá, silná a schopná života. Zvítězila nad nepřizní dob, poměrů a osob. Neudržela se sice na půdě drahé vlasti naší, pro kterou ji vlastně sv. bratři určili, ale po prvním nezdaru na půdě moravsko-panonské pronikla dále ku jižním a východním rodům slovanským. Novým, jasným leskem zářila, když blížilo se tisícileté výročí díla slovanského, kdy všichni Slované si uvědomovali ohromných zásluh slovanských prvoučitelů, křesťanských to průkopníků slovanské vzdělanosti. Zvláštní shodou okolností seděl na trůně papežském muž, který byl přesvědčen a nadšen důležitostí slovanských národů pro budoucnost a jsa osobně upřímným ctitelem slovanských apoštolů horlil, aby ctění a slavení byli nejen Slované, nýbrž všemi křesťany. Byl to slavné paměti papež Lev XIII., jenž svým okružním listem „Grande munus“ (30. září 1880.) zvýšil čest slovanských apoštolů v celém katolickém světě a zdůraznil jejich zásluhy o slovanské národy a zásluhy papežů o slovanskou liturgii. On sám hájil nejen slovem, nýbrž i skutkem slovanský obřad, jako na př. v zaderském arcibiskupství, kde byla původně bašta slovanské liturgie, biskupství říjnské; proti arcibiskupovi, zatlačujícímu ze své diecese slovanskou liturgii, rozhodl, že slovanská liturgie má býti i tam, kde snad byla za posledních 30 let přerušena, ale ne dobrovolně. R. 1893. vydal svým nákladem dobře

prohlédnuté mešní hnihy hlaholské. Tak jest zajištěna existence slovanské liturgie od římské stolice pro vždy.

Lev XIII. pochopil význam slovanské liturgie pro spojení všech Slovanů na poli jedné společné víry, jak tomu chtěli slovanští apoštolové. Obrodné myšlenky jeho povzbudily slovanské kněžstvo, aby pracovalo ku spojení všech slovanských národů v jedné víře, kteréžto snahy snaží se uskutečniti tak zvanými unionistickými sjezdy, odbývanými na Velehradě, ke kterým přicházejí znalci slovanských náboženských poměrů ze všech slovanských národů.

Žije tedy duch sv. Cyrilla a Methoděje, práce jejich pro slovanské národy nebyla a není dosud zničena; kéž žehnají práci té, aby vydala brzy pro všechny Slovany užitek stonásobný.

Použité prameny :

- M. Procházka* : „Zivot sv. Methoda apoštola říše velkomoravské a Slovanů vůbec“.
- M. Procházka* : „Jakou liturgii přeložili sv. Cyrill a Methoděj“. Čas. katol. duch. r. 1882.
- M. Procházka* : „Zánik metropole sv. Methoda a jeho liturgie slovanské“ Čas. katol. duch. r. 1882.
- M. Procházka* : „Papež Řehoř VII. a zánik slovanské liturgie v Čechách i na Moravě“. Slovník velehr. roč. IV.
- Fr. V. Sasinek* : „Církev cyrillomethodějská“. Sborník velehr.
- Fr. Hýbl* : „Slovanská liturgie na Moravě v IX. věku“. Čes. čas. hist. 1908, 1. násled.
- Dr. Fr. Pastrnek* : „Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda“.
- Fr. Snopek* : „List papeže Hadriana II. v panonské legendě a bulla Jana VIII. *Industriae tuae*“.
- Fr. Snopek* : „Konstantinus Cyrillus und Methodius die Slavenapostel“.
- Fr. Snopek* : „Studie cyrillomethodějské“ ; Hlídka roč. XXIII.
- Fr. Snopek* : „Obřad sv. Methoděje a svěcení vody“. Čas. katol. duch. 1881.
- A. Lapotre* : „Moravané“. Vzděl. knihovna, sv. VIII.
- Dr. Jos. Kupka* : „O mši sv.“

Dr. Fr. Krásl: „Sv. Prokop, jeho klášter a památka u lidu“.

Meth. Vojáček: „Arcibiskup Arnošt z Pardubic“.
Čas. Aletheia roč. I. 1898.

Dr. Karel Řehák: „Chrám i slovanské opatství u sv. Mikuláše“.

Pav. Jos. Šafařík: „Památky hlaholského písemnictví“.

Ivan Krst. Tkalčič: „Slavenko Bogoslužje u Hrvatskoj“.

Dr. Lukas Jelič: „Fontes historici liturgiae glagolitoromanae a XIII. ad XIX. saeculum“.

Dr. Ivan Prodan: „Borba za glagolicu“.

Dr. Jos. Gruden: „Hlaholice v oglejské metropoli“,
lubl. čas. Voditelja.

Dotyčné části z následujících dějin:

Fr. Palackého: Dějiny národa českého.

Dr. Jos. Samsour: Církevní dějiny obecné.

Dr. Fr. Kryštůfek: Všeobecný církevní dějepis.

